

תרל"ח 1877

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ
ZSIDÓ EGYETEM

בית־מדרש לרבנים
האוניברסיטה ללימודי היהדות בהונגריה

Zsidó vallás és kultúra 2.

(BBN-HEB11-222, BBN-VAL11-131:5 BMA-VALD-458:3,
BMA-VALD-506.07, BMA-VALD17-203.02, BBV-202.17, BMVD-202.17)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-612)

---

1. Bevezetés az ünnepek témakörébe. Purim.

2023. 03. 01. *Biró Tamás*

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
  - Judaisztika diszciplináris minor
  - Hebraisztika diszciplináris minor
  - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

- Nyitólap Main page
- Hírek News
- General Information
- Assziriológia Assyriology
- Hebraisztika Jewish Studies
- HebraWiki Project
- Munkatársak Faculty&Staff
- Órák Courses
- Könyvtár Library
- Kiadványok Publications
- Cikkek Articles
- Iráttár Archives
- Kutatás Ongoing research
- Hasznos linkek Links
- Volt hallgatók Alumni
- Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2023-jiddiskajt2/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> *(a félév végéig)*
- Teams csoport: *Crs 22-23-2 BBN-HEB11-222 01 Zsidó vallás és kultúra 2.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu,
<http://www.birot.hu/>, <http://birot.web.elte.hu/>
- Fogadóóra: emailés egyeztetés alapján.
- El fognak maradni órák! — online közzétett előadás, feladatok, konzultáció.

A tanév többszörösen furcsa rendje

- Elmaradó alkalmak:
03.15., (04.05.), 04.12., 04.26.
- Videók:
Források, kóserság, széder
- Előadások:
  - Purim, sabbat, pészah
  - További ünnepek
  - A zsidóság irányzatai

Purim 2023. A következő nap estéjétől::

március 6., hétfő

A következő nap estéjéig::

március 7., kedd

Követelmények:

Lásd itt: <http://birot.web.elte.hu/courses/2023-jiddiskajt2/Jiddiskajt-2-leiras.pdf>

- Jegyszerzés:
  - A félév során a Teams-en keresztül beadandó feladatok (max. $10 \times 5\% = 50\%$).
    - Hetente 10 pont = a jegy 5%-a.
Félév során max. 10 alkalommal max. 10 pont = max. 100 pont.
    - Tizenkettőből minimálisan öt beadása kötelező a jegyszerzéshez.
    - Ha valaki több mint tíz alkalommal adja be, a legjobb tíz beadandó számít.
  - Félév végén zárthelyi dolgozat (max. 100 pont, 50%)
    - A teszten minimálisan 40%-os teljesítmény kell a jegyszerzéshez.

Követelmények:

- Kötelező / javasolt irodalom:

- Donin, Hayim Halevy, *Zsidónak lenni...* (Interart Studio, 1991).
- Hahn István, *Zsidó ünnepek és népszokások* (reprint: Budapest: Neumann, 2005).
Elérhető [online](#) is a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalán.
- Komoróczy Géza (ed.), *A zsidó Budapest: Emlékek, szertartások, történelem*, 2 vols. (Hungaria Judaica; Budapest: Városháza, MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1995).
- Lau, Israel Meir, *A zsidó élet törvényei* (Jerusalem: Machon Massoret Yeshivat Hayye Moshe, 1994).
- Oláh János, *Judaisztika* (Budapest: Bookmaker, 2005).

Követelmények:

- További irodalom, például:

- *Encyclopaedia Judaica*, 16 vols. (Jerusalem: Encyclopaedia Judaica, 1972)
- Chill, Abraham, *The Minhagim: The Customs and Ceremonies of Judaism, Their Origins and Rationale* (New York: Sepher Hermon Press, 1979)
- Klein, Isaac, *A Guide to Jewish Religious Practice* (New York: JTS, 1992)
- Ujvári Péter (ed.), *Magyar zsidó lexikon* (Budapest: Magyar zsidó lexikon, 1929).
Online is elérhető: <http://www.elib.hu/04000/04093/html/>.

Néhány gondolat az első félév elejéről

Vajon ma már másként tekintenek ezekre a kérdésekre?

Miről szól a zsidó vallás? Miből áll a vallásos zsidó élete? Mikorra esik a zsidó újév? Miből áll egy széderest? Mi a hanukka? A zsidó vallás alapjait bemutató előadássorozat második feléve elsősorban az ünnepek világába vezeti be az érdeklődőket.

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben + élő tapasztalatot szerzünk

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

+ élő tapasztalatot szerzünk

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

+ élő tapasztalatot szerzünk

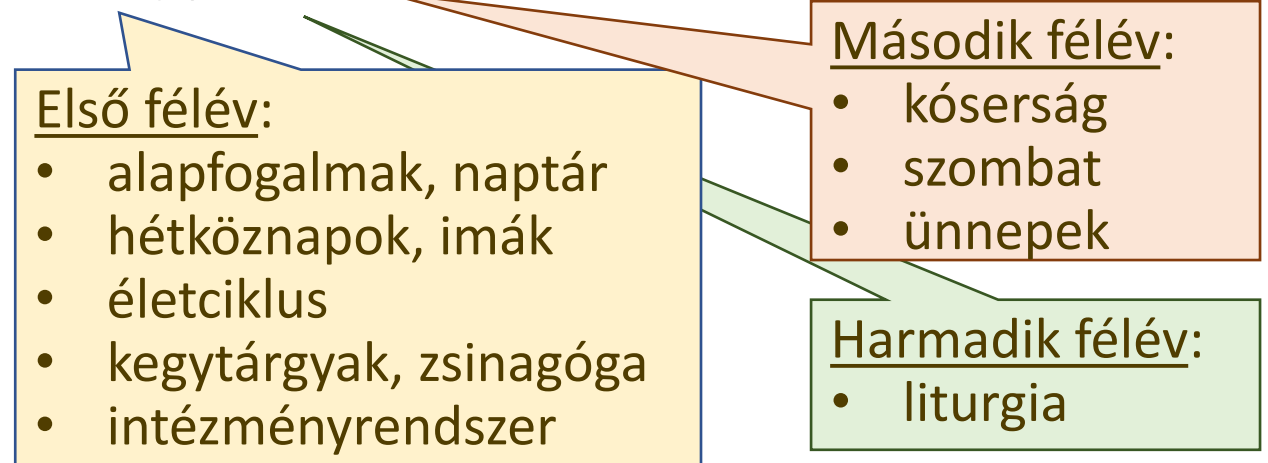

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

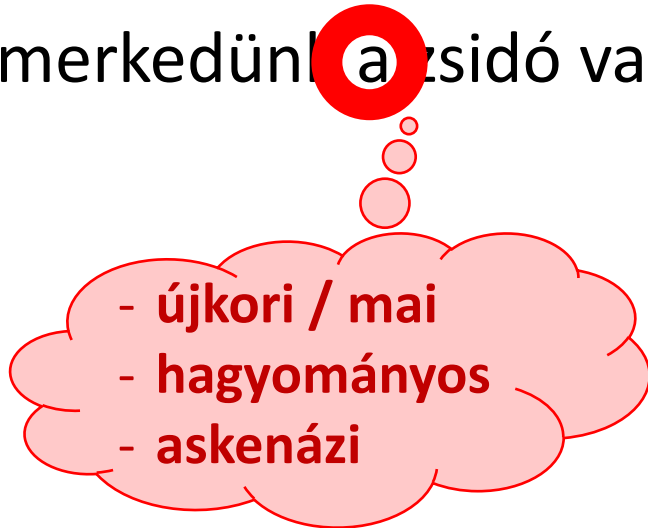

+ élő tapasztalatot szerzünk

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

Első félév:

- alapfogalmak, naptár
- hétköznapok, imák
- életciklus
- kegytárgyak, zsinagóga
- intézményrendszer

Második félév:

- kóserság
- szombat
- ünnepek

Harmadik félév:

- liturgia

+ élő tapasztalatot szerzünk

~~terepgyakorlat~~

~~zsinagógalátogatás~~

*könyvek,
filmek,
youtube...*

A sokjelentésű ZSIDÓSÁG SZÓ

- Ennek a kurzusnak az elsődleges témája: a zsidóság mint vallás.
- Más kontextusban: a zsidóság mint nép, nemzet, etnikum, kultúra, hagyomány, származás, sorsközösség stb.

ZSIDÓSÁG

- *Judaism* = judaizmus, zsidó vallás
Pl. „a zsidóságban nagy szerepet játszik a napi háromszori ima.”
- *Jewry* = zsidó egyének közössége
Pl. „X város zsidósága 1880-ban ... fő, nagy szerepük volt az iparosodásban.”
- *Jewishness* = „zsidónak levés”, identitás
Pl. „Kafka zsidósága nehezen mutatható ki a műveiben.”

Sokarcú zsidóság

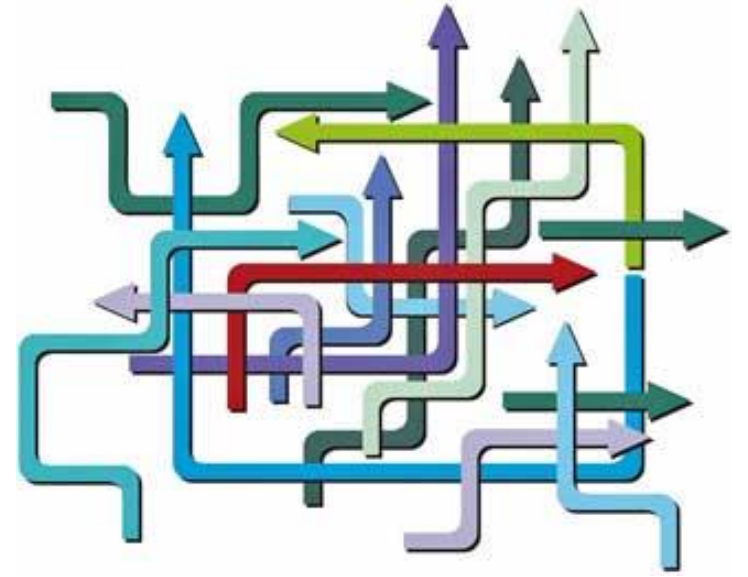
Dimenziók:

- történelem
- földrajz
- társadalmi státusz, gazdasági helyzet
- vallásgyakorlat
- ideológia
- életkor, nem
- ...

A kép forrása: <https://i2.wp.com/www.leftfutures.org/wp-content/uploads/2013/05/Jewish-nation-e1369669053927.jpg>

Egy vallás (például a judaizmus)
leírásához használandó keret

A vallás mint komplex dinamikus rendszer

- **Gondolati elemek:** fogalmak (pl. Isten, démon, messiás, megváltás, bűn...), *narratívák* (pl. mítoszok), előírások (pl. törvények), a világban zajló eseményeket értelmező *világkép*, etikai **normák**, várakozások (pl. jutalom és büntetés) stb.
- **Viselkedés:** *rítusok*, **kötelező** és **tiltott** tevékenységek, módosult tudatállapotok...
- **Fizikai valóság:** *szakrális tárgyak*, szakrális épületek, zene, képzőművészet...
- **Intézmények:** egyházi szervezet, *vallási specialisták* (papok, sámánok, tanítók...)
- + **Külső környezet:** adott társadalom, valamint az azt körülvevő más kultúrák, stb., amelybe a vallás rendszere be van ágyazva.

*A félév során a felsorolt
kérdések mind felmerülnek.*

A valláskutató *négy kérdése*

- Szinkron leírás: *hogyan néz ki a zsidóság itt és most?*
- Diakron / történeti leírás: *hogyan alakult ki a mai zsidóság?
hogyan nézett ki a zsidóság a múltban?*
- Vallásszociológiai: *mi a vallási jelenségek funkciója
a zsidó közösségekben?*
- Valláspszichológia: *milyen agyi/lelki folyamatok hatnak?*

„A kultúra
szemüvegén
keresztül”

Nézőpontok, értelmezések émikus vs. étikus

„madár-
távlatból”

- Étikus:

- Émikus:

- Interaktív:

A kutató
nézőpontja,
értelmezése.

A kutató átadja
a nézőpontot a
közösség egyik
tagjának.

A kutató és az
informáns
közösen,
egymás
nézőpontjára
reagálva
értelmezik a
látottakat.

Étikus és émikus szóhasználat

- étikus:

- émikus:

Dieter Haller: *Atlasz. Etnológia* (Bernd Rodekohl illusztrációival). Athenaeum 2000: Budapest, 2007, p. 142.

Étikus és émikus szóhasználat

- étikus:

Az asztalnál ülők mind felállnak, a vallási vezető felemeli a csordultig borral töltött serleget, melyre imát mond, és iszik belőle.

- émikus:

Az asztalnál ülő zsidók mind felállnak, a kidust mondó rabbi felemeli a csordultig kóser borral töltött serleget, melyre elmondja a bróché, és iszik belőle.

Bevezetés az ünnepek témakörébe

purim ünnepével illusztrálva

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

- Időpont: héber naptár szerinti dátum.
- (Bibliai) források.
- Történeti magyarázat.
- Természeti magyarázat. Mezőgazdasági magyarázat.
- Filozófiai, misztikus stb. értelmezések.
- Vonatkozó halákhák (tórai, rabbinikus).
- Kapcsolódó szokások (minhágok). Például gasztronómia.
- Liturgiai tudnivalók.

„Szinkrón leíró”
vallástudomány

**Szóljanak, ha kimarad
valami egy témánál!**

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

- Történeti fejlődés.
- Manapság hagyományos és modern közösségekben.
  - ✓ Például gender, queer és egyéb szempontok.
- Párhuzamok más vallásokkal
- Vallástudományi elméletek magyarázatai

Diakrón / történeti
vallástudomány

Összehasonlító
vallástudomány

Valláselméletek

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

פּוּרִים *purim, a „sorsvetés ünnepe”*

- Bibliai forrás: Eszter könyve
- Misna, Talmud: *Megilla* traktátus
- Sulhan arukh: *Orah hajim* 686–697
- Történet:
  - Ahasvéros perzsa uralkodó.
  - Mordekhaj „a zsidó” és unokahúga: Eszter.
  - A gonosz Hámán.

Zsidó ünnepek és egyéb kiemelkedő napok csoportosítása

Lásd az 1. félév
2. és 3. előadását!
<http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt1/jiddiskajt1-22-03.pdf>

- **Tórai ünnepek:**

- *sabbat* (sabesz, szombat) és *ros hodes* (újhold)
- *ros hasana* (újév), *jom kippur* (engesztelő nap) – őszi nagyünnepek
- *peszah* („húsvét”), *savuot* („pünkösöd”), *szukot* (sátoros ünnep) – zarándokünnepek

- **Biblikus/posztbiblikus:**

- *Purim* és *hanukka*
- A szentélyek lerombolásához kapcsolódó gyásznapok

- **Modern cionista ünnepek:** *jom haacmaut, jom hasoa, jom hazikaron, jom Jerusalajim*

- **Egyebek**, például: *tu bi-svat*

A zsinagógai naptár hónapjai

- Tavasz

- *niszan*
- *ijjar*
- *szivan*

- Nyár

- *tammuz*
- *av*
- *elul*

- Ősz

- *tisri / tistré*
- *ḥesvan / marhesvan*
- *kiszlev*

- Tél

- *tevet*
- *svat*
- *adar*
- (második *adar*, *adar seni*, *ve-adar*)

Lásd az 1. félév
2. és 3. előadását!

<http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt1/jiddiskajt1-22-03.pdf>

MEGTANULANDÓ!

A zsinagógai naptár ünnepei

Lásd az 1. félév
2. és 3. előadását!
<http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt1/jiddiskajt1-22-03.pdf>

• Tavasz

- *niszan* - *pészah*
- *ijjar*
- *szivan* - *savuot*

• Nyár

- *tammuz* - *tammuz 17 böjt*
- *av* - *áv 9 böjt*
- *elul*

• Ősz

- *tisri / tistré* - *ros hasana*
- *jom kippur*
- *szukot*
- *hesvan / marhesvan*
- *kiszlev* - *hanukka*

• Tél

- *tevet* - *tevet 10 böjt*
- *svat* - *tu bi-svat*
- *adar* - *purim*

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

פּוּרִים *purim*, a „sorsvetés ünnepe”

- Időpont, héber naptár szerinti dátum:

- Ádár 13: *Eszter böjtje*

(vö. Eszter 4,16)

- Ádár 14: *Purim*

- Ádár 15: *Sosan Purim*

Ma: adar rison 30-a,
ros hodes adar seni!

- Szökőévben: az első ádárban *purim katan* (פּוּרִים קָטָן, 'kis purim'),
míg az igazi ünnep a második ádárban (ádár séni / ve-ádár) van.

- (Karaiták: szökőévben ők az első ádárban ünneplik.)

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

פּוּרִים *purim*, a „sorsvetés ünnepe”

- Természeti magyarázat. Mezőgazdasági magyarázat.

Tél vége, karnevál stb.

- Filozófiai, misztikus stb. értelmezések.

Isten neve nem szerepel Eszter könyvében.

„Eszter” אֶסְתֵּר = 'elrejttem'

Isten elrejtőzik a történelemben a bibliai kor végén.

Purim mint a zsidógyűlölet feletti győzelem prototípusa?

Purim mint a diaszpórabeli zsidó identitás ünnepe?

Purim mint a feminizmus ünnepe?

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

פּוּרִים *purim*, a „sorsvetés ünnepe”

• Vonatkozó halákhák : **négy** fő rabbinikus micva

1. Megilla-olvasás (Eszter könyve)

(Mikor? Hogyan? A szófér hogyan írja a tekercset?)

2. *Szeuda*: ünnepi étkezés ivással (!) (*ad de lo jada*)

3. *Misloah manot / slahmónesz*: ételek küldése

4. *Matanot le-evjonim*: pénzadomány szegények részére.

Milyen szempontok mer...

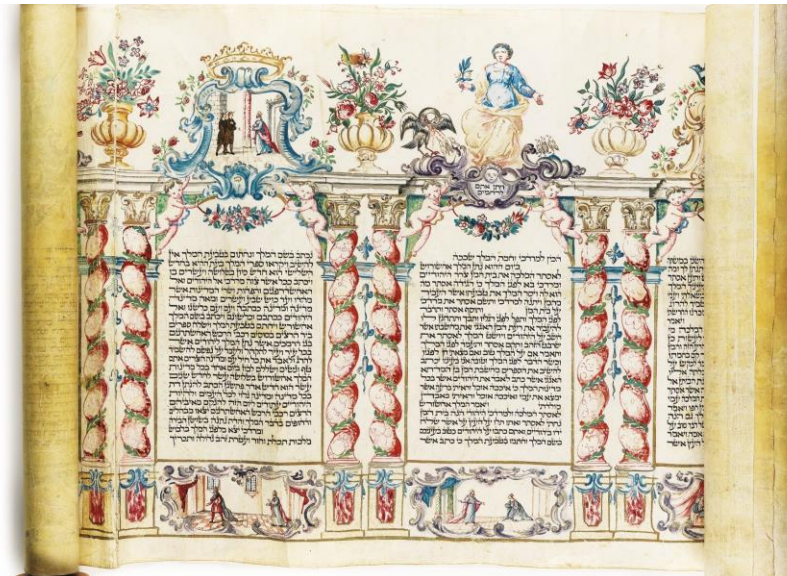
פּוּרִים purim, a „sors

- Vonatkozó halákhák : négy fő rabbinikus micva

1. Megilla-olvasás (Eszter könyve)

(Mikor? Hogyan? A szófér hogyan írja a tekerercset?)

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

פּוּרִים *purim*, a „sorsvetés ünnepe”

- Kapcsolódó szokások (minhágok).

Például gasztronómia.

1. Beöltözés jelmezbe
2. Hámán-táska
3. Purimspíl

*az ünnep
néprajzi
aspektusai*

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

פּוּרִים *purim*, a „sorsvetés ünnepe”

- Liturgiai tudnivalók:

- Megilla-olvasás.

*Kerepelés, amikor
Hámán neve elhangzik.*

- Reggeli ima keretében: Tóra-olvasás.
- Nincs Hallél. Nincs muszáf-ima... *(részletesen a 3. félévben)*
- Áldások (*bróchék*) az egyes parancsolatok teljesítésekor.

- Stb.

*az ünnep
muzikológiai
aspektusai*

gefilte fis

latkesz

hámántáska

Gasztronómia

*Népi kultúra, folklór vs. vallás?
Népi kultúra, folklór vs. „magas” kultúra?*

Gasztronómiai szokások: *vallás vagy folklór?*

Ld. a félév során!

- Különböző ünnepekhez kapcsolódó étkezési szokások:

- Pészah: macesz → maceszgombóclevés
- Sávuot: tejes ételek
- Péntek este hal, szombaton délben sólet
- Hanukkakor olajban sült (fánk, latkesz stb.)
- Purimkor: Hámán-taska (Hámán füle)
- ...

A gasztronómiai szokások hatterében:

- *halákhikus okok?*
- *az ünnep eredetéhez, hatteréhez kötődő magyarázat?*
- *egyebek?*
- + *egyszerre több is?*
- + *primer ok vagy szekunder indok?*

- Hol a határ / van-e határ vallás és folklór között?

Egy rabbi szempontjából nem halákha, csupán mellékes minhág, de az átlagos vallásgyakorló (*observant*) zsidó számára nagy jelentőségű.

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

- Történeti fejlődés.
- Manapság hagyományos és modern közösségekben.
- Párhuzamok más vallásokkal
- Vallástudományi elméletek magyarázatai

Diakrón / történeti
vallástudomány

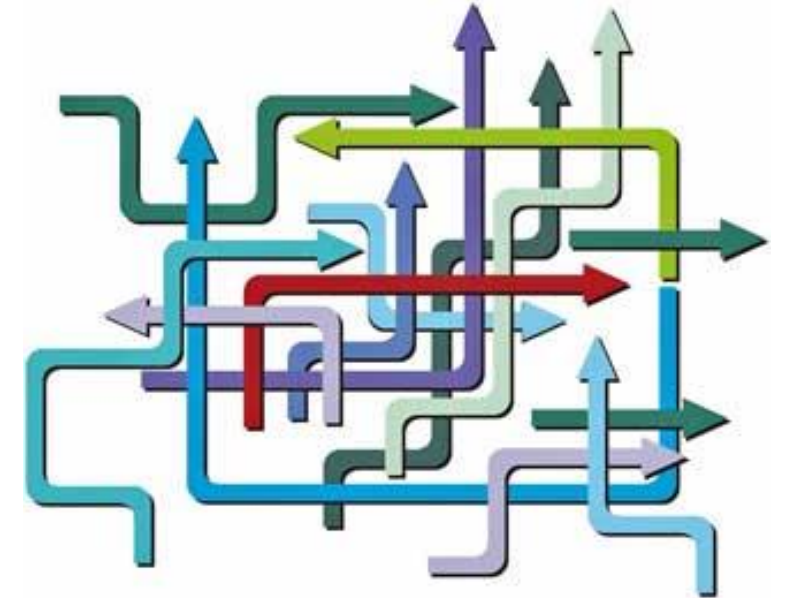
Összehasonlító
vallástudomány

Valláselméletek

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

Összefoglalás: minden mindennel összefügg!

- Naptár, dátum. Narratíva.
- Bibliai és rabbinikus források.
- Magyarázatok, értelmezések, filozófia, misztika.
- Törvények (halakha), szokások (minhág), folklór, gasztronómia, liturgia.
- Iparművészeti, muzikológiai, néprajzi és antropológiai vetületek.
- Történeti fejlődés. Manapság hagyományos és modern közösségekben.
- Párhuzamok más vallásokkal. Vallástudományi elméletek magyarázatai.

A tanév többszörösen furcsa rendje

- Elmaradó alkalmak:
03.15., (04.05.), 04.12., 04.26.
- Videók:
Források, kóserság, széder
- Előadások:
  - Purim, sabbat, pészah
  - További ünnepek
  - A zsidóság irányzatai

Purim 2023. A következő nap estéjétől::

március 6., hétfő

A következő nap estéjéig::

március 7., kedd

Feladat a következő hétre

Feladat a következő hétre

- Holnapig felkerül egy teszt a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: március 7., kedd éjfél (23:59).

*Köszönöm a figyelmet,
viszlát jövő szerdán!*